

STILISTICA TRADUCERILOR LITERARE: ALBERTO MORAVIA

Tatiana PORUMB

conferențiar universitar, doctor în filologie,

Universitatea de Stat din Moldova

ORCID: 0000-0003-4186-2507

Acest articol reprezintă un studiu contrastiv al culegerii de povestiri *Racconti romani* prin prisma traducerilor existente în spațiul basarabean în limba română. Lucrarea *Racconti romani* sau în traducere „Povestiri din Roma” a fost publicată de Alberto Moravia în 1954. Studiul ne-a permis evaluarea traducerilor din perspectiva fidelității transpunerii unui text dintr-o limbă în alta cu mijloacele lingvistice folosite de traducător, a strategiei adoptate de fiecare traducător în parte, dar și identificarea dificultăților ce apar în procesul de traducere, determinarea tehnicilor de traducere în transmiterea mesajului autorului către publicul țintă. Dificultățile majore de traducere care au fost determinate sunt de ordin stilistic, lexical, fonetic și sintactic.

Cuvinte-cheie: text literar, text sursă, text țintă, traducere literară, stil, echivalență.

This article represents a contrastive study of the collection of short stories “*Racconti romani*” through the lens of existing translations in the Romanian language in the Bessarabien region. The work “*Racconti romani*” or “*Stories from Rome*” was published by Alberto Moravia in 1954. The study allowed us to assess the translations in terms of fidelity in conveying a text from one language to another, considering the linguistic and stylistic means used by the translator, the strategies adopted by each translator individually, as well as identifying the difficulties that arise in the translation process and determining the translation techniques used to convey the author’s message to the target audience. The major translation difficulties identified are stylistic, lexical, phonetic, and syntactic nature.

Keywords: literary text, source text, target text, literary translation, style, equivalence.

Ce înseamnă traducerea? La această întrebare au încercat să dea răspuns mulți savanți și filosofi ai antichității și ai timpurilor noastre, printre ei se enumeră și Umberto Eco, care după o experiență de corector al traducerilor altor persoane, de traducător independent și, la rândul său, de autor tradus care a colaborat cu traducători de diferite națiuni din toată lumea, a formulat foarte simplu definiția procesului de traducere prin sintagma: “a spune cam același lucru” [1, p. 9].

Doar că acest *cam* apare foarte relativ, nemăsurabil, evaziv calitativ și cantitativ, extrem de extensibil și permite mai multe interpretări. În contextul traducerii, în afara acestui concept variabil și cuvintele *a spune* și *lucru* pot fi interpretate în mod diferit. Eco menționează că în prima jumătate a secolului trecut au fost elaborate teorii ale structurii și dinamicii limbilor, care au remarcat imposibilitatea unei traduceri perfecte dintr-o limbă în altă limbă; dar chiar cei care au elaborat aceste teorii, și-au dat seama că de fapt, de milenii, oamenii oricum traduc.

Poate că s-a tradus prost, dar cu toate acestea, oricât de lipsite de pricepere și de nefericite ar fi traducerea în care textele Vechiului și Noului Testament au ajuns la miliarde de credincioși din diferite limbi, o parte substanțială a umanității a găsit un acord asupra faptelor și evenimentelor fundamentale transmise de aceste texte, de la cele *Zece Porunci* la *Predica de pe Munte*, de la poveștile lui Moise la Patimile lui Hristos, mai mult decât atât, a fost transferat spiritul care animează acele texte.

Rezultă că teoria aspiră la o puritate de care uneori experiența de traducere se poate lipsi, dar este curios faptul de care experiență se poate lipsi o traducere și în ce măsură. Convingerea lui Eco este că “traducerea se bazează pe anumite procese de negociere, negocierea fiind tocmai un proces prin care, pentru a obține ceva, se renunță la altceva” [1, p. 18] (trad. noastră)—și în final părțile implicate ar trebui să aibă un sentiment de satisfacție rezonabilă și reciprocă în lumina principiului de aur că nu poți avea totul.

Prin urmare, ar fi bine să știm care sunt părțile acestui proces de negociere. Sunt mai mulți actori implicați în procesul de negociere a traducerii: pe de o parte există textul sursă, cu drepturile sale independente, iar uneori figura autorului empiric—încă în viață—cu posibilele sale pretenții de control asupra transferului implicit al aspectului cultural în care se naște textul; pe de altă parte există textul țintă, și cultura în care apare, cu sistemul de așteptări ale cititorilor săi, și chiar uneori industria editorială, care prevede diferite criterii de traducere în funcție de publicul țintă.

Traducătorul acționează în aceste cazuri ca un negociator între părțile reale sau virtuale, negocieri în care acordul explicit al părților nu este totdeauna solicitat. Caracterul negocierilor depinde mult și de natura sau obiectul traducerii, pentru care diferă pactul de veracitate, fiind diferit pentru cititorii unei cărți de istorie spre deosebire de cititorii de romane sau povestiri fantastice. Pentru cititorul cărții de istorie va fi important ca faptele și datele istorice să fie echivalent transpuse, iar cititorul romanelor fantastice nu va sesiza invenția traducătorului.

Fiecare limbă naturală impune vorbitorilor o viziune proprie a lumii. Pentru a înțelege un text, traducătorul trebuie să facă o ipoteză asupra lumii posibile reprezentată de acesta. Faptul dat demonstrează că “o traducere trebuie să fie fondată pe ipoteze plauzibile” [1, p. 37] pentru a face transferul unui text dintr-o limbă în alta. Pentru a evita inexactitățile, traducătorul ar trebui să posede o

competență extralingvistică enciclopedică care să-i permită să-și imagineze lumea posibilă a romanului.

Eco este convins de faptul că se traduc texte și nu se traduc sisteme lingvistice [1, p. 44]. Interferența lingvistică, cunoscută și sub denumirea de transfer lingvistic, se referă la transferul pozitiv sau negativ al caracteristicilor lingvistice între limbi. Transferul lingvistic este pozitiv atunci când structura sau elementul lexical, gramatical sau sintactic tradus este același în ambele limbi. Dimpotrivă, transferul lingvistic negativ are loc atunci când structura lexicală, gramaticală sau sintactică este diferită de la o limbă la alta, iar rezultatul încalcă legile lingvistice în limba țintă.

Problema echivalenței sau cea a corespondenței și adecvării în traducere poate fi discutată la diferite niveluri ale limbii, având în vedere componenta semantică, stilistică, gramaticală sau fonetică. Cea mai importantă dintre ele este, desigur, componenta lexicală, deoarece cuvântul este principalul purtător al informației denotative și a celei conotative în procesul transferului interlingvistic. În nenumărate situații, traducerea înseamnă și recurgerea la resursele conotative ale termenilor, deoarece acestea sunt mărci specifice culturii unei comunități. Conotațiile pot fi social-politice, etice, etnogeografice, estetice etc. Cuvintele care dezvoltă conotații etnogeografice în interiorul unei limbi, de obicei, nu au echivalent în alte limbi, având un pronunțat specific național (cf. *doină, horă, dor* în română; *ti voglio bene, apericena, pizza, lasagna, spaghetti, magari, mica, mafia* în italiană ș.a.). Această categorie de cuvinte, numite exotisme, sunt „împrumuturi lexicale directe din alte limbi și se folosesc la redarea coloritului local, exprimând specificul național al unui popor și încadrându-se în categoria etnografismelor lingvistice” [2, p. 45]. O particularitate structurală a exotismului este că, spre deosebire de cuvintele împrumutate, care impun adaptarea fonetică și morfologică, acestea posedă mai multe caracteristici: își păstrează forma din limba de origine, îndeplinesc funcția denominativă, sunt cuvinte monosemantice, nu au sinonime sau antonime. În cazul operelor literare, asemenea unități lexicale sunt, în general, transcrise în forma lor originală, fiind explicate la subsolul paginii sau în glosare speciale.

Dacă echivalarea la nivel denotativ în general nu pune probleme, echivalarea la nivel conotativ (semnificații metaforice și simbolice) a textelor poetice “rezistente la traducere” poate fi un obstacol de netrecut. Pentru a fi echivalent, textul tradus trebuie să aibă nu numai același conținut informativ, ci și să funcționeze la fel ca originalul. Misiunea traducătorului devine astfel nu numai o problemă de competență lingvistică, de răbdare, imaginație, sensibilitate, ci și de competență biculturală.

Pentru a respecta, într-o traducere, spiritul și litera textului original, vor fi sacrificate unele aspecte în favoarea altora. Se afirmă că echivalența este o formă de manifestare a sinonimiei bilingve. Așa cum nu există sinonimie perfectă în

interiorul unei limbi (sinonime absolute există numai în nomenclatura tehnică), e cu atât mai dificilă sarcina traducătorului de a pune în relație de sinonimie echivalentele din două limbi diferite, care reprezintă atât alte forme, cât și sensuri care nu coincid total.

În acest articol am hotărât să comparăm două versiuni de traducere a unei povestiri din cea mai cunoscută lucrare a renumitului scriitor italian Alberto Moravia *Povestiri din Roma* (titlul original în italiană: “*Racconti Romani*”), publicată în anul 1954. Această carte este o colecție de povestiri scurte care explorează viața cotidiană în Roma, într-un stil realist și într-o manieră satirică, având obiectivul să prezinte tabloul complex al societății romane și să inducă reflecții asupra condiției umane.

Povestirile din Roma propun o varietate de personaje, de la oameni obișnuiți la figuri excentrice și marginale ale societății. Alberto Moravia a avut abilitatea să dezvăluie subtilitățile umane și să evidențieze contradicțiile sociale și morale ale timpului său. Povestirile din carte acoperă o gamă largă de subiecte, inclusiv iubirea și relațiile interpersonale, sărăcia și inegalitatea socială, corupția și lupta pentru supraviețuire. Moravia explorează adesea aspecte intime și obscure ale vieții cotidiene, precum sexualitatea, obsesiile și frustrările personale. Un aspect remarcabil al *Povestirilor din Roma* este abilitatea lui Moravia de a oferi cititorului o imagine autentică a orașului Roma și a societății italiene din acea perioadă. El ilustrează atât frumusețea și fascinația orașului etern, cât și latura întunecată, abrutizantă și dezumanizantă a vieții într-un mediu urban aglomerat. Stilul lui Moravia este caracterizat de o prospețime în observație și de o analiză adâncă a psihologiei personajelor. Autorul reușește să redea atmosfera și nuanțele emoționale ale situațiilor, dezvăluind ipocrizia și absurdul vieții umane.

Una din versiunile de traducere pe care am găsit-o la Biblioteca Națională a Republicii Moldova îi aparține lui George Lăzărescu, reputat specialist în limbile italiană și latină, doctor în științe filologice al Universității din București, cadru didactic al acestei instituții (1954-1990) și profesor al Universității din Pisa, autor de lucrări dedicate studiului limbii, culturii și civilizației italiene. Versiunea de traducere a lui George Lăzărescu a apărut în anul 1955.

A doua versiune datează cu anul 1961 și îi aparține lui B. Negrea, traducător din perioada sovietică, care a colaborat cu Editura de Stat “*Cartea Moldovenească*” în timpul existenței acesteia. În perioada sovietică, Editura de Stat “*Cartea Moldovenească*” a fost principala editură din Republica Moldova și a publicat numeroase cărți în limba română, inclusiv traduceri ale unor opere literare străine. Traducerea operelor literare străine se efectua, de obicei, din limba rusă în limba română (sau limba moldovenească, așa cum era cunoscută în perioada sovietică), fiind un proces complex responsabilitatea revenea traducătorilor profesioniști. Ar fi cazul să menționăm faptul că din 1961 până în prezent în spațiul basarabean nu au fost realizate alte traduceri ale *Povestirilor din Roma*.

Menirea acestui studiu este de a evalua contrastiv versiunile de traducere din perspectiva fidelității textului sursă și a depășirii dificultăților de traducere care apar la transpunerea textului original din limba italiană în limba română. Printre obiectivele care ne vor ajuta să atingem scopul propus se enumeră: stabilirea ansamblului de procedee de transpunere folosite de traducători cu scopul de a transfera în limba țintă sensul textului sursă, transpunerea atmosferei culturale în care este produs sensul, adaptarea strategiei, procedeele și mijloacelor etc. de traducere în vederea transferării sensului textului sursă. Așadar, vom analiza stilul fiecărui traducător, apreciind dacă trăsăturile lingvistice, culturale și sociale au fost păstrate în varianta tradusă. Intenția este de a sublinia expresivitatea traducătorilor și de a examina utilizarea mijloacelor lingvistice pentru a compensa raritatea lexicală sau ambiguitatea semantică în încercarea de a păstra stilul “unic” al prozatorului italian. Abordarea stilistică va servi drept instrument pentru o mai bună înțelegere a strategiei traducătorilor, a trăsăturilor comune și a diferențelor dintre traducerile analizate. La baza studiului stă metoda descriptivă fără aplicarea analizelor statistice. Examinarea include alegerile lingvistice problematice sau provocatoare din perspectiva stilistică.

Textul povestirilor mărturisește despre cultura, ocupațiile, sentimentele, valorile, cusururile și slăbiciunile oamenilor unei epoci. Referința textului la cultura romană a anilor ‘50 se reflectă la nivel lexical, stilistic, pragmatic. Povestirea pe care am ales-o pentru analiză are titlul original *La concorrenza* care în română a fost tradus prin “Concurența”.

Pentru început vom analiza traducerea numelor proprii în ambele versiuni. Problematika traducerii numelor proprii este la fel de complexă ca și statutul numelui propriu ca semn lingvistic, caracterizându-se prin aceeași eterogenitate privind metodele de abordare. Sincretismul abordării procedeele de trecere a numelor proprii dintr-o limbă în alta este favorizat de lipsa unei identități clare a acestuia ca entitate lingvistică, mai cu seamă în privința naturii conținutului său. Lipsa unui conținut semantic se datorează raportului dintre semn și semnificația acestuia, la numele proprii acest raport este de desemnare sau denominare, iar pentru numele comune raportul este de semnificare. Procedeele subsumate termenului generic de traducere variază de la un autor la altul în cazul numelor proprii. Conform tipologiei propuse de Grass [3, p. 115-122], traducerile numelor proprii se pot face prin: calc, traducere literală, transpunere, modulare, echivalența totală, traducerea explicativă, adaptare, ș.a.

Denumirea unei străzi din textul original din fragmentul care urmează, *poniamo che io metta su in via dell’Anima un negozio*” [4, p. 350] a fost tradusă prin diferite metode, Lăzărescu realizează o traducere fidelă originalului “*să presupunem că eu deschid sus, tocmai pe strada Anima, o olărie*” [5, p. 158], iar Negrea propune o traducere prin transliterarea atât a numelui propriu cât și a numelui comun și a prepoziției care-l precedă, folosind alfabetul chirilic: *să presupunem*

că eu deschid pe *via del Anima* o prăvălie de veselă” [6, p. 192]. Observăm că în versiunea lui Negrea transliterarea numelui comun italian *via* nu permite înțelegerea sintagmei și anume că este vorba de denumirea unei străzi.

Traducerea lexicului de-asemena ridică multe probleme în redarea sensului unui mesaj. Lexicul fiecărei limbi este alcătuit dintr-un ansamblu de cuvinte cu o structură semantică proprie acestei limbi, fapt ce presupune, în procesul de traducere, două probleme diferite, una la nivelul semnificațiilor, cealaltă la nivelul semnificatelor. Să începem de la semnificat: semnificatele codificate de cuvintele din oricare limbă sunt parțial diferite de semnificatele codificate de cuvintele corespunzătoare celorlalte limbi, astfel încât uneori când traducătorul va trebui să exprime sensurile existente în limba sursă dar inexistente în limba țintă, va încerca să găsească un corespondent funcțional și potrivit contextului; adică, oricare limbă prezintă lacune de ordin semantic în comparație cu celelalte limbi. Vom analiza câteva situații în care traducătorii au aplicat metode diferite pentru soluționarea problemelor de ordin semantic.

Chiar în prima frază autorul povestirilor folosește cuvântul *anima* cu sens figurat: *Dicono che la concorrenza è l'anima del commercio* [4, p. 350]. Traducerea sintagmei *anima del commercio* nu prezintă dificultate sporită pentru traducător, *anima* se va traduce *suflet* cu accepția metaforică de “element esențial al unui lucru”. Spre deosebire de Lăzărescu care traduce expresia în limba țintă prin echivalentul lexical corespunzător: *Concurența, se spune este sufletul comerțului* [5, p. 158], Negrea optează pentru traducerea sensului figurat al cuvântului “suflet” din limba sursă printr-un sens învechit al lexemului “nerv”: *Se spune că concurența e nervul comerțului* [6, p. 192].

Expresia neutră din limba sursă ... *quando ero ragazzino...* [4, p. 350] în traducere ar corespunde cu transpunerea lui Lăzărescu ... *când eram copil...* [5, p. 158], pentru traducerea căreia Negrea propune o variantă marcată stilistic în limba țintă: ... *pe când eram încă de-o șchioapă* [6, p. 192]. Negrea pare să fie furat de ispita de a spune mai multe decât spune textul original sau poate că textul sursă nu era în italiană ci în limba rusă și oferea o altă transpunere. Cert rămâne faptul că Negrea îmbogățește textul original cu transpunerea în limba țintă a expresiilor neutre în expresii idiomatice sau adăugând elemente lexicale în textul țintă inexistente în original, cum este cazul epitetului *blestemată*: ... *mio nonno che ... per via della concorrenza era fallito due volte...* [4, p. 350], este tradus la Negrea astfel: *el ... din cauza acestei blestemate concurențe dăduse faliment de două ori* [6, p. 192], iar la Lăzărescu transpunerea respectă originalul: ... *bunicul ... dăduse faliment de două ori din cauza concurenței*; [5, p. 158]; expresia ... *ritto presso il caretto* [4, p. 352] la Lăzărescu este tradusă cu un adjectiv adecvat contextului: ... *țeapăn lângă cărucior* [5, p. 162], iar Negrea propune din nou o extensie prin comparație: ... *stând lângă cărucior, drept ca un stâlp* [6, p. 194]; expresia verbală din textul italian *Io persi la pazienza* Lăzărescu o traduce literal:

Eu îmi pierdui răbdarea... [5, p. 164], iar Negrea folosește din nou un idiomatism: *Eu mi-am ieșit din pepeni...* [6, p. 195].

Am observat, de asemenea, că traducătorul Negrea tinde să folosească forme verbale mai puțin uzuale pentru limba țintă sau să traducă verbele din textul sursă prin expresii idiomatice. Este cazul transpoziției expresiei italiene *...lui mi fa la concorrenza* [4, p. 350] prin forma reflexivă reciprocă a verbului *a concursa: un altul ... începe să mă concureze* [6, p. 192]. Spre deosebire de Negrea, Lăzărescu propune o variantă literală a traducerii: *... el îmi face deci concurență*; [5, p. 158]. Verbul *fallire* din fraza italiană *... la clientela passa a lui e io fallisco...* [4, p. 350], cu sens de “a da faliment” este tradus de Lăzărescu prin transpoziție cu tendința de a păstra intenția textului sursă: *... clientela trece la el și eu dau faliment* [5, p. 158], iar Negrea extinde interpretarea verbului în textul țintă, înlocuindu-l cu o expresie idiomatică: *Cumpărătorii trec la dânsul, iar eu mă duc pe copcă* [6, p. 192]. Lăzărescu va păstra expresia verbală “a da faliment” în contextele care urmează [5, p.158 -159], iar Negrea va înlocui expresia idiomatică cu verbul “a se ruina” [6, p. 192-193].

Expresia verbală italiană *lo vorrei vedere scannato* [4, p. 350], în care verbul *scannare* are semnificația “a ucide în mod crud și violent o persoană”, este transpusă la Lăzărescu printr-o imagine la fel de crudă: *aș vrea să-l văd decapitat* [5, p. 159] și cu totul diferit la Negrea: *ducă-se la toți dracii* ... [6, p. 192]. Negrea se orientează în traducerea sa spre a reda sensul negativ al verbului din textul sursă utilizând resurse idiomatice din limba țintă, dar expresia românească *a se duce la dracu* în afara conotației de “a păți rău” mai are sensul de “a pleca în treaba lui”. Astfel, transpunerea lui Negrea nu va produce același efect asupra cititorului pe care îl produce originalul.

Pentru a traduce expresia *questo è il bello* în contextul: *... ma, appunto, questo è il bello della legge della concorrenza...* [4, p. 350], Lăzărescu a recurs la traducerea literală: *dar tocmai asta-i frumusețea legii concurenței* [5, p. 159]; în timp ce Negrea a optat pentru substituția cu o expresie idiomatică *aici e aici* care, de fapt, are sensul “acum e momentul hotărâtor”: *Dar vezi că aici e aici...* [6, p. 193]. Tendința traducătorului basarabeian de a transpune conținutul unor expresii verbale din textul sursă prin înlocuirea lor cu expresii idiomatice se păstrează în tot textul povestirii: expresia evidențiată *... non hai la concorrenza e vendi come ti pare...* [4, p. 351], este tradusă literal la Lăzărescu: *... n-ai concurență și vinzi cum vrei* [5, p. 160], iar la Negrea prin idiomatism: *... n-ai concurenți și vinzi cum te tae capul...* [6, p. 193]. Negrea introduce precizări pe care nu le găsim în textul original: *... finché campo me le ricorderò...* [4, p. 351], *de-aș trăi o sută de ani, tot n-am să le uit* [6, p. 193], iar Lăzărescu rămâne fidel textului sursă *...nu le-oi uita cât oi trăi...* [5, p. 160].

Traducerea comparației *La madre ... simile ad uno di quei passerotti vecchi e grossi che non stanno mai fermi* [4, p. 352], este adaptată în varianta lui Lăză-

rescu care utilizează adjectivul *greoi* pentru italianescul *grosso* : *Maică-sa ... ca un vrăbioi bătrân și greoi care nu stă niciodată pe loc* [5, p. 161], iar al doilea traducător prin alegerea pe care o face: *Mama ei ... ca o vrabie grasă și bătrână, care o clipă nu poate sta locului* [6, p. 194], crează o expresie directă și ofensatoare. Incomensurabilitatea sistemelor despre care scrie Eco [1, p. 37] se explică prin diversitatea viziunii asupra lumii pe care fiecare popor o exprimă cu ajutorul limbii.

Traducerea expresiilor idiomatice a constituit mereu o problemă pentru traducători, deoarece elementele componente ale idiomatismelor nu pot fi traduse literal, iar pentru expresia din textul sursă trebuie găsit echivalentul idiomatice în limba țintă. În următorul exemplu, expresia idiomatică ... *quella ragazza lì ti fa gola...* [4, p. 353], a fost tradusă de către ambii traducători prin două idiomatisme diferite în limba română, dar care transmit același sens: ... *și-ți lasă gura apă după fata aceea de acolo...* [Lăzărescu, p. 164] și ... *ți-a căzut cu tronc fata aceea...* [Negrea, p. 196]. Totuși, Lăzărescu a făcut încercarea să pastreze legătura cu textul sursă folosind o expresie idiomatică care conține cuvântul *gură*, acesta fiind din același câmp semantic cu *gola* “gât”.

Expresia idiomatică italiană: ...*gli faccio due occhi grandi così*. [4, p. 350], are semnificația de “a se uita batjocoritor”. Traducătorii au ales căi diferite pentru traducerea idiomatismului italian: Negrea recurge la un idiomatism pentru a traduce expresia originală în textul țintă: *am să-l fac să vadă stele verzi...* [6, p. 193], însă această expresie se utilizează în limba română atunci când cineva suferă o lovitură puternică, deși mulți o folosesc ca pe o amenințare: „îți dau una de vezi stele verzi”. Această alegere traducătorul a făcut-o, probabil, sub influența contextului în care urmează replica bunicului: “*pentru că ești repezit și violent*”. Lăzărescu, însă, optează pentru traducerea idiomatismului cu ajutorul verbului reflexiv *a se zgâi* “a se uita batjocoritor”: *m-aș zgâi la el uite-așa* [5, p. 159].

Racconti romani este o operă strâns legată de viața și realitatea Romei anilor '50 ai secolului trecut. Povestirile abundă de figuri grotești de toate categoriile – oropsiți de tot felul, meseriași, vagabonzi, delincvenți, șomeri, hamali, chelneri, vânzătorii ambulanti, frizeri – surprinși în activitățile lor de toate zilele. Această legătură poate fi determinată în fraza care urmează: *Avevo dunque ottenuto la licenza di venditore ambulante per un carrettino pieno di tutto un po': olive dolci, arance, castagne secche, fichi secchi, mandarini, noci, noccioline americane e altra roba simile* [4, p. 351]. În text au fost evidențiate expresiile care reprezintă specificul acelor ani și al aceluși loc. Pe atunci, vânzătorii ambulanti din Roma aveau un cărucior pentru marfa pe care o vindeau, în cazul nostru protagonistul vindea măslina dulce, portocale, castane uscate, smochine uscate, mandarine, nuci, alune, un tip de produse caracteristice pentru spațiul italian. De-asemenea, autorul folosește o mulțime de toponime reale: denumiri de stații (*traforo del*

Gianicolo “tunelul Gianicolo”), denumiri de străzi (*corso Vittorio* “bulevardul Vittorio”, *via Giulia* “strada Giulia”), denumiri de cartiere și regiuni ale Romei (Trastevere, Monteverde), de râuri (Tevere “Tibru”) și închisori (Regina Coeli) care ancorează narațiunea în spațiul urban al Romei.

Printre numeroasele tehnici de traducere aplicate de traducătorii acestor două versiuni a fost folosită și omiterea. În povestirea analizată, Moravia face o comparație între anason și culoarea albă a pielii protagonistei pe nume Eunice: *Si chiamava Eunice; e a me faceva pensare all' anice, forse per la bianchezza della carnagione, che era appunto quella dell' anice quando ci si mette in acqua...*[4, p. 352]. Anasonul este o plantă erbacee aromatică cu flori mici și albe. În versiunea lui Lăzărescu fraza este tradusă astfel: *O chema Eunice, iar asta mă făcea să mă gândesc la anason, poate din cauza cernației ei albe care era întocmai ca a anasonului când se înmoaie în apă* [5, p. 162]. Iar în versiunea lui Negrea din toată fraza în textul țintă a rămas doar o propoziție, fiind omisă toată comparația: *O chema Eunice.* [6, p. 194].

Cu privire la traducerea semnificațiilor din perspectiva fonosintactică, am remarcat faptul că traducătorul Lăzărescu modifică cu abilitate topica cuvintelor în frază pentru a evita asociațiile neplăcute de sunete (*Concurența, se spune, e sufletul comerțului* [5, p. 158]), asociație care apare în traducerea lui Negrea: *Se spune că concurența e nervul comerțului* [6, p. 192].

Modificările de ordine a cuvintelor în propoziție și a propozițiilor în frază pe care le aplică Negrea în versiunea sa de traducere conferă textului o fragmentare ce întrerupe firul și integritatea narațiunii, imprimându-i un caracter sacadat. Iată un exemplu:

Era primavera: con le prime giornate calde, di buon mattino io mi mettevo a capo del ponte con il carrettino colmo... [4, p.351], / *Era primăvară. Veniseră primele zile calde. Dezdediminează îmi instalam la capătul podului căruciorul plin,* [Negrea, p. 193]. / *Era primăvară: o dată cu primele zile călduroase mă așezam, dis-de-diminează, la capătul podului ...* [Lăzărescu, p. 160].

În final, vom face unele concluzii pe seama studiului efectuat. Mai întâi de toate e bine să menționăm faptul că traduceri permit dezvoltarea pluralismului spiritual, fiind o sursă de inovație, creativitate, originalitate, dezvoltare, creștere, schimb de experiență, un mecanism care permite călătorii în spații noi și timpuri trecute, prezente sau viitoare; iar pentru ca acest schimb de informații să contribuie la dezvoltarea multiculturală, traduceri trebuie să fie de calitate. Mai mult decât atât, traducerea unei opere literare dintr-o limbă în alta reprezintă trecerea acesteia din sistemul literaturii emițătoare în sistemul literaturii receptoare, traduceri devenind în cazurile respective forme noi, hibride, de interferență între două sisteme. “La trecerea unei opere literare dintr-un sistem în altul se schimbă și funcțiile textului tradus, acesta poate căpăta funcții noi, diferite de cele pe care le exercita în literatura de origine” [7, p. 37].

Evaluarea calității traducerilor depinde de mulți factori, printre care și existența unor proceduri de evaluare. În cazul textelor literare, “autorul este liber să-și aleagă strategia de scriitură, în timp ce traducătorul se supune, consecutiv sau simultan, constrângerilor originalului sau celor ale editorului ori destinatarului” [8, p. 152]. O traducere considerată de calitate într-o epocă poate rămâne de calitate mereu. Mai cu seamă atunci când se face traducerea textelor literare, deoarece transpunerea lor vizează recrearea frumosului în limba țintă. Calitatea traducerii nu depinde doar de talentul și profesionalismul traducătorului, ci și de alți parteneri, actori implicați în procesul de traducere.

Analiza povestirii *Concurența* în limba italiană și a versiunilor de traducere în limba română din anii '50-'60 ai secolului trecut ne-a permis să înțelegem mai bine complexitatea procesului de traducere, care de fapt se aseamănă cu procesul creației, deoarece presupune sesizarea imaginărilor artistice și reconstituirea stilului original din textul sursă pentru a transpune cu exactitate în limba țintă intenția și mesajul autorului. Cu referire la variantele de traducere analizate, considerăm că G. Lăzărescu a realizat o traducere fidelă originalului, prin încercarea sa de a transpune cu exactitate sensul originalului. Traducătorul nu se limitează la naturalizare, adaptare cu orice preț; ci își propune să satisfacă condițiile producerii sensului, păstrând obiectivul inițial al enunțării și conținutul informativ de origine, calitativ și cantitativ, să armonizeze – pe cât este posibil – contextele pragmatic și socio-cultural din textul sursă pentru destinatarii textului țintă.

Traducătorul basarabean, B. Negrea, a recurs în multe cazuri la o traducere semantică și idiomatică, pentru că a pus accentul mai ales pe valoarea estetică a traducerii în reproducerea mesajului original, utilizând frecvent expresii colocviale și idiomatică în textul țintă pentru expresiile neutre din punct de vedere stilistic din textul sursă. Constatăm faptul că traducătorul și-a dorit să transpună intenția comunicativă a autorului, spiritul și reacția emotivă pe care o suscită textul sursă, orientându-se la cultura și limba țintă, astfel încât nu doar limbajul dar și conținutul pe alocuri a suferit schimbări. Prin această adaptare a textului sursă, traducătorul le-a oferit cititorilor textului țintă un cod de acces la sistemul culturii sursă, la referințele socio-culturale legate de locutori și de relațiile dintre aceștia (familiale, profesionale, amicale, prezența sau absența raporturilor ierarhice etc.), la evenimente și relații ce alcătuiesc lumea reală a experiențelor, la atmosfera culturală a timpului și spațiului.

Referințe bibliografice:

1. Eco, Umberto. *Dire quasi la stessa cosa. Esperienze di traduzione*. Milano: Bompiani, 2003, 395 p.
2. Corlăteanu, Nicolae. *Încadrarea lingvistică în realitățile europene*, Chișinău: Editura ASEM, 2001.

3. Grass, Thierry. *Quoi! Vous voulez traduire «Goethe» ? – Essais sur la traduction des noms propres allemand-français*. Peter Lang. Berne, 2002, 296 p.
4. Moravia, Alberto. *Racconti romani*. Milano: Bompiani, 1997, (1-a ed. 1954), 408 p.
5. Moravia, Alberto. *Povestiri din Roma*. Traducere și cuvânt introductiv de G. Lăzărescu. Chișinău: Editura de Stat pentru literatură și artă, 1955, 175 p.
6. Moravia, Alberto. *Povestiri din Roma*. Traducere de B. Negrea. Chișinău: Editura de Stat „Cartea moldovenească”, 1961, 200 p.
7. Pavlicencu, Sergiu. *Traducerea ca interpretare: ultima versiune românească a romanului Don Quijote*. În: *Revistă de lingvistică și știință literară*, nr. 3–4, 2008.
8. Lungu-Badea, Georgiana. *Traducerea științifică*. www.litere.uvt.ro/documente_pdf/articole/uniterm/uniterm1_2004/glungu.df (accesat: 18.05.2023)